

Duitse, in Friesland.

Helgoland 587498, ♂ juv. 29 Juni '36 te Langenwerder bij Poel aan de Oostzee, + (ziek) 29 April '38 te Wier. — Ring ontvangen van G. Bosch. (t. K.).
Rossitten E 55706, ♂ juv. 21 Juni '30 op het eiland Riems bij Greifswald, Pommeren, + (resten) 3 Mei '38 bij St. Jacobi Parochie. — Ring ontvangen van G. Bosch. (t. K.).

Duitse, in Noord-Holland.

Helgoland 560442, ♂ juv. 29 Juni '33 te Schleimünde bij Kappelen, Sleeswijk-Holstein, + 19 Juli '38 te Castricum. (Museum Leiden).

Larus argentatus — Zilvermeeuw

Zweedse, in Noord-Holland.

Göteborg D 23257, ♂ juv. 28 Juni '34 te Billdal, 20 km ten zuiden van Göteborg, Vastergotland, + (geschoten) 19 Aug. '38 te Castricum. (Museum Leiden).

Larus fuscus — Kleine mantelmeeuw (scandinaafse).

Noorse, in Noord-Brabant.

Helgoland 320496, ♂ 8 Juli '35 bij de Orresee, in Jaeren, 20 km ten Z. van Stavanger, + 25 Febr. '37 in de Biesboschpolder „Pannekoek”. (Der Vogelzug, 9, p. 24).

Kampen, November 1938.

Oölogische en nidologische mededeelingen, 1938, 2.

(met 1 tekstfiguur).

Naar bij de Redactie ingekomen gegevens samengesteld

DOOR

DE VRIES.

Broedverloop over 1938 in de spreeuwen-duinkolonie (*Sturnus v. vulgaris* L.) te Wassenaar.

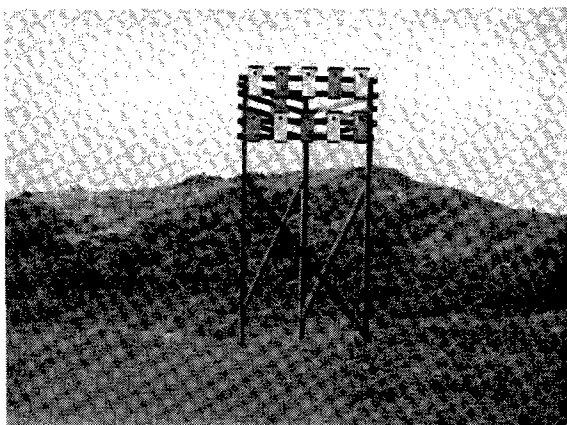
In aansluiting aan een bericht, vorig jaar in dit tijdschrift gegeven (Limosa, 10, p. 171), omtrent het broeden van spreeuwen, in een stelling voorzien van 11 nestkasten, waarbij het onregelmatig broedverloop werd toegeschreven aan de verwarring der spreeuwen tegenover de vlak naast en boven elkaar opgehangen gelijkvormige nestkasten, diene het volgende:

Ten einde de oriëntatie der spreeuwen omtrent de plaats der uitgekozen nestkasten te hulp te komen, werden in de bovenste rij de voorkant der 1e, 3e en 5e kast wit geschilderd, in de onderste rij de voorkant van de 2e en 4e, zoodat door die schildering in de 2 rijen een witte hoofdletter W werd gevormd (zie fig. p. 135).

Verskillende spreeuwen waren in den loop van Maart en April bij het spreeuwenhuis gezien. Dit waren hoofdzakelijk morgenbezoeken, waarbij de vogels ongeveer tusschen 8 en 9½ uur weer verdwenen. In de eerste helft van Mei waren 3 kasten betrokken, terwijl in de 2de helft een nieuwe toevloed van spreeuwen merkbaar was. Toen op 20 Mei een aantal doppen

met vrij veel aanklevende stof onder de stellage lagen, was het duidelijk, dat deze eieren door een andere spreek uitgeworpen waren. Het betrof een 5-legsel in de uiterst linksche kast van de bovenste rij, die thans geheel leeggemaakt was. Verder waren betrokken de bovenste kast uiterst rechts, waarin 5 eieren en de onderste kast uiterst links, waarin 4 eieren; 27 Mei bleek het 5-legsel een 6-legsel te zijn geworden, 3 Juni waren er resp. 4 jongen, 6 jongen en 2 nieuwe eieren in de uiterst rechtsche onderste kast, welk aantal op 7 Juni tot 4 eieren was aangegroeid; bovendien bleken er in de apart hangende 11de kast 2 eieren te liggen, die bij controle op 18 Juni, evenals de 4 vorige eieren reeds uitgekomen waren, zoodat er 4 + 5 (één jong was onderwijl gestorven) + 4 + 2 jongen in de kasten lagen. De eerste 9 geringde jongen vlogen op 21 Juni uit. Op 25 Juni bleken van de overblijvende jongen de groep van 4 (op nog onrijpen leeftijd) verdwenen te zijn. Waarschijnlijk waren ze door een ransuil of een steenuil door de laag aangebrachte zijdelingsche opening geroofd. Uit deze opening wordt nl. op den 6den dag na het uitkomen der jongen de afsluitende kurk verwijderd, ten einde het uitlozen der faecalien hierdoorheen mogelijk te maken. Alleen de beide jongen uit de aparte kast konden dien dag nog worden geringd.

Uit het bovenstaande blijkt, dat er totaal 5 kasten als broedkasten waren gebruikt, te weten de beide uitersten rechts en links van beide rijen en de apart hangende. Uit deze keuze valt af te leiden, dat evenals verleden jaar die

kasten uitverkoren worden, welke het gemakkelijkst te vinden zijn. De tusschenliggende kasten werden op één na gebruikt door niet minder dan 5 ongepaard gebleven ♂♂, die ongeveer 4—5 weken bij de flat vertoefden, in de kasten sleepten, zongen, krakeelden, in de buurt voedsel zochten, in den vijver baadden, kortom zich gedroegen alsof zij werkelijk bij een broednest hoorden. De wijze, waarop zij met groote zekerheid onophoudelijk op hun eigen kast aanstuurden en daarin verdwenen om er daarna op te gaan zitten zingen, gaf duidelijk te zien, dat zij bij de oriëntatie geen last ondervonden. Door dit gedrag was er om en nabij het spreekwenhuis weken lang een groote drukte en het had er allen schijn van alsof er een flinke broedkolonie aldaar was gevestigd. De broedspreuken hadden van de overige kasten dit jaar geen gebruik gemaakt om er eieren in te leggen en deze daarop weer te verlaten, zooals

verleden jaar het geval was. „Onbeheerde” eieren werden bij geen enkele controle aangetroffen.

De hieruit te trekken conclusie is, dat het wit schilderen van de 5 kasten het onderscheidingsvermogen der spreeuwen te hulp is gekomen, zoodat geen duidelijke desoriëntatie meer is voorgekomen.

In verband met de redactioneel toevoeging (van de Vries) aan mijn vorig stukje (l.c.), waarin betwijfeld werd, dat spreeuwen door de gelijkvormigheid der naast elkaar hangende nestkasten van de wijs kunnen raken, leze men O. Heinrich's „Aus dem Leben der Vögel”, Berlin, 1938, p. 30 en 31, waarin vermeld wordt, hoe vogels door op elkaar gelijkende nestgelegenheden in de war komen, zoo bijv. roodstaartjes, die in verschillende naast elkaar te zelfder hoogte gelegen nissen sleepten en soms het bouwen aldaar opgaven, een merel, die door 3 horizontaal naast elkaar geplaatste ladders zoodanig in de war kwam, dat zij op 9 verschillende plaatsen begon te bouwen (hiervan illustratie bijgevoegd), doch ten slotte zelfs geen nest afbouwde en hoe in één til huizende tamme duiven zich telkens vergisten: „sie irren sich im Schlage, namentlich im Anfang, recht häufig in ihren dicht über — und unter einander angebrachten Nistkästen, und es gibt dann eine wüste Schlägerei....”

Of de ongepaarde ♂♂ hun voederdrift eventueel bij het uitkomen der jongen zouden afreageeren door mee te gaan voederen bij het hooren hunner hongerkreten, kon niet worden waargenomen. Tegen dien tijd verschenen in het duin zeer veel spreeuwen met uitgevlogen jongen en de ongepaarde ♂♂ verdwenen spoedig daarop, zoodat zij zich waarschijnlijk bij deze troepen hebben aangesloten.

Tweede broedsels kwamen niet voor en het is de vraag of deze hier ooit voor zullen komen, daar het duinterrein oecologisch als voedselsterrein niet zoo vroegtijdig geschikt is als bijv. nabij de stad gelegen weidengronden. Bij gevolg heeft het verblijven in de omgeving der kasten en het broedbegin der spreeuwen aldaar veel later (ruim 3 weken) plaats dan in de stad, hetgeen feitelijk te laat is voor een mogelijk 2de broedsel.

(J. C. Koch).

De aangehaalde voorbeelden hebben geen betrekking op in koloniën of gezelschappen broedende vogels.

Ik heb nimmer, noch bij spreeuwen, die vaak met vele tientallen onder de pannen van dezelfde schuur nestelen, noch bij huiszwaluwen, die soms in even grooten getale hunne nestjes naast en tegen elkaar onder dezelfde lijstgoot bouwen, noch bij zwarte sterns, vischdieven of kokmeeuwen, die meermalen bij honderden op volkomen gelijkvormig terrein broeden, eenige aarzeling bij het terugkomen op de nesten waargenomen.

Mijn twijfel aan het in-de-war-raken der spreeuwen, door de gelijkvormigheid der naast elkander hangende nestkastjes blijf ik dan ook onverzwakt handhaven.

(de V.).

Laatbroedende europeesche kanarie's, *Serinus canarius germanicus* Laubm.

Op 20 Juli 1938 zag ik in een tuin te Laroche en Ardenne, België, door de baltsvluchten van een druk zingend ♂ europeesche kanarie opmerkzaam geworden, dat ♂ en het ♀, met materiaal in den snavel voortdurend naar

een bepaalde plek vlogen, alwaar ik een nest in aanbouw ontdekte. Het nest, dat bijna af was en in een spar lag op ongeveer 3 m hoogte boven een gewelf, bevatte op 26 Juli 4 versche eieren. Op dezen laatsten datum ontdekte ik in dezelfde omgeving ongeveer 50 m daarvan verwijderd, wederom in een spar, doch thans op 5 m hoogte, een 2de nest, waarvan de eigenaars zich even opvallend gedroegen als het 1ste paar op 20 Juli. Daar ik in deze omgeving geen vrijheid had dit nest te onderzoeken, moet ik de mogelijkheid: of nog onvoltooid nest, of nog onvoltallig legsel, openlaten. In ieder geval bevatte het nest géén jongen, want er werd niet gevoederd en de bebroeding was nog niet begonnen.

Deze 2 gevallen wijzen uit, dat de broedtijd der soort op 50° 11' N niet slechts „tot in Juli” (opgave in de Nederl. Vogels, p. 100), maar zelfs tot in Augustus kan voortduren. (J. C. K o c h).

Vroeg broedende kuifmees, *Parus cristatus mitratus* Brehm.

Op 23 April 1938 vond ik te Wolfheze een kuifmeezenest, inhoudende 7 jongen van 3 dagen oud; het éérste ei is, broedtijd op 13 dagen gerekend, gelegd op 1 April. De soort begint, althans in Gelderland, ongetwijfeld vroeger te broeden dan in „De Nederl. Vogels” wordt opgegeven en wel $\pm$ 2 weken. (J. C. K o c h).

Hoewel we hier zéér zeker met een uitzonderingsgeval te doen hebben (van P e l t L e c h n e r geeft aan „einde April” en N i e t h a m m e r, Deel I, p. 227, „ab erste Hälfte April, oft im Mai”), dient in mijne opgave (Nederl. Vogels, p. 190) te worden gelezen: „B r o e d t i j d: Midden, soms reeds begin April tot eind Juni”. (de V.).

Verstoorde nesten van de staartmees, *Aegithalos caudatus europaeus* Herm.

Opvallend dikwijls komt het voor, dat nesten van de staartmees, zelfs zulke, die uitstekend in „evergreens” verborgen zijn, verstoord worden; geheel uit elkaar getrokken en binnenste buiten gekeerd, worden ze dan gevonden. Dit jaar viel mij dit bijzonder op, toen mij ter oore kwam, dat 4 in een kweekkerij gelegen nesten dit zelfde lot ondergingen. Ook op Oranje-Nassau-Oord te Wageningen werden dit jaar 10 nesten verstoord, terwijl aldaar in het geheel 14 nesten bekend waren. In Beitr. Fortpfl. Biol., 1938, p. 106, wordt op hetzelfde verschijnsel de aandacht gevestigd: van de 13 nesten werden er 10 verstoord, 8 tijdens de nestbouw en 2 tijdens het broeden.

Men vraagt zich onwillekeurig af, wat wel de reden kan zijn van dit hooge percentage verstoringen en wie wel de vermoedelijke daders zijn. Dat vroege merel- en lijsternesten verstoord worden, behoeft niet te verwonderen. Ze zijn dikwijls veel te weinig beschut. Zoo hebben de invasie-gaaien dit voorjaar tientallen lijsternesten in ons observatiegebied geplunderd, maar toch ontkwamen enkele goed verborgen nesten nog aan hun scherpziend oog. Doorgaans liggen de nesten van de staartmees echter uitstekend verborgen, soms haast onvindbaar, en van eieren is in ieder geval niets te zien. Zouden misschien de oude vogels zelf te weinig voorzichtig zijn in de omgeving van hun nest? Wanneer men deze tamelijk opvallend

gekleurde vogeltjes gadeslaat, kan men steeds weer waarnemen, hoe ze tijdens den nestbouw, waarvoor heel wat heen en weer moet gevlogen worden, of bij het voeren der jongen onbevreesd regelrecht naar het nest gaan, terwijl ze zich niet zelden daarbij nog laten hooren. Mogelijk wijzen de oude vogels zoo zelf de weg aan nestroovers. Persoonlijk verdenk ik sterk de gaaien, daar verschillende verstoorde nesten voor viervoetige roovers te hoog lagen. Willen de gaaien deze nesten inspecteeren en zich van de eieren meester maken, dan zullen zij deze geheel gesloten nesten uit elkaar moeten halen, met het gevolg, dat dikwijls ook leeg nesten verwoest worden.

Ofschoon de staartmees een algemeene broedvogel is, behoort deze zeker niet tot de numeriek sterke soorten, wat, gezien de groote legsels en het tweemaal broeden, verwacht kon worden. Zeer zeker zullen de vele nest-verstoringen hierop van invloed zijn. (J. N. van den Brink).

Ook m.i. moeten gaaien (en wellicht eksters) voor de euvel daden aansprakelijk worden gesteld. (de V.).

Vroegbroedende roodborst, *Erithacus r. rubecula* (L.).

Op 23 April 1938 vond ik te Wolfheze een roodborstnest, inhoudende een zes-legsel van ongeveer 10—11 dagen bebroede eieren; het éérste ei is dus gelegd op 7 April. (J. C. Koch).

Dit is inderdaad een zéér vroege datum. Van Pelt Lechner geeft aan: Mei—Juli, Niethammer, Deel I, p. 428: „ab letztes Aprildrittel, selten schon ab Mitte April, ausnahmsweise noch eher, gewöhnlich im Mai”. In de Nederl. Vogels, p. 309, moet nu als broedtijd worden gelezen (in plaats van midden April), van de tweede week van April af (misschien zelfs nog vroeger) tot in Juli. (de V.).

Een merkwaardig legsel van de oeverzwaluw, *Riparia r. riparia* (L.)

Bij de afgravingen, welke ongeveer 1 Juli 1933 plaats vonden in de omgeving van Voorburg, Z.H., kwamen een aantal nesten van de oeverzwaluw te voorschijn. Van een vijftal legsels, die ik nog kon redden, bleek er één bijzonder groote eieren te bevatten, nl.

19	×	12,4	} Gemiddeld 20,14 × 12,78
22	×	11,70	
20,2	×	13,2	
20	×	13,3	
19,5	×	13,3	

Rey geeft als gemiddelde maat van 100 eieren: 17,3 × 12,5 met 19,75 × 12,5 en 17 × 13,5 als maximum-maten. G. Niethammer (Handbuch der Deutschen Vogelkunde) geeft als gemiddelde maat van 46 duitsche eieren op: 17,7 × 12,5. In de collectie Jourdain bevindt zich een voorwerp, dat 20,5 × 13 meet. Het langste ei uit bovengenoemd legsel overtreft dus zelfs dit abnormaal groot ei in lengte. Geen der eieren is echter van recordbreedte; de Vries bezit immers een ei, dat 19,5 × 13,7 meet. Wel is het ei met recordlengte tegelijk ook het ei met de kleinst

bekende breedte-maat. Re y geeft als minimum $15,5 \times 11,75$. Toch is dit heelemaal niet zoo wonderlijk als het lijkt, want dit zeer langgerekte ei heeft in breedte verloren wat het in lengte gewonnen heeft, zoodat wij hier eigenlijk kunnen spreken van een misvormd ei met abnormale proporties. Het zou mij geenszins verwonderen, indien dit ei het laatstgelegde was en het langgerekte model het gevolg van een ziekelijke afwijking in de eileider was, wellicht veroorzaakt door het leggen der vier andere voor dit vogeltje toch groote eieren. (G. A. L. Bisseling).

De incubatie-periode van de bruine kuikendief, *Circus ae. aeruginosus* (L.).

In het broedseizoen 1938 was ik in de gelegenheid bij een nest van de bruine kuikendief op het Kampereiland de incubatieperiode vrij nauwkeurig vast te stellen. Hier volgen de dagboeknotities:

21 April ($\pm$ 12 uur v.m.): nest gereed, maar nog geen eieren.

24 April ($\pm$ 11 uur v.m.): twee eieren.

1 Mei ($\pm$ 10 uur v.m.): vier eieren.

8 en 13 Mei: idem.

26 Mei: drie eieren, waarvan no 1 of no 2 iets aangepikt; het 4e (ook in legvolgorde) is verdwenen.

29 Mei: 2 kleine jongen en 1 aangepikt ei; dit laatste was of no 2 of no 1, zodat dus het 3e eerder uitkwam.

Het 1e ei is vrij zeker 22 April gelegd, het 1e jong vrij zeker 27 of 28 Mei uitgekomen; de periode 1e ei — eerstuitgekomen jong bedraagt dan 35 à 36 dagen. Het 3e ei is niet vóór 25 April, mogelijk ook 26 April, gelegd en is vermoedelijk 28, of op zijn allereerst 27 Mei, uitgekomen; de periode vanaf het leggen van het 3e ei tot het uitkomen van dat zelfde ei bedraagt dan 31 à 33, waarschijnlijk 32 dagen en zal de werkelijke incubatietijd vermoedelijk het meest benaderen, aangezien de kans, dat het broeden werkelijk aanvangt, des te groter wordt, naarmate het legsel de voltalligheid nadert. (C. G. B. ten Kate).

Deze waarnemingen kloppen dus volkomen met de door mij (Nederl. Vogels, p. 456) opgegeven broedduur van 33—37 dagen. (de V.).

Broedtijd van de bergeend, *Tadorna tadorna* (L.)

Op 25 Mei 1938 vond ik in de Wassenaarsche duinen een bergeendennest, waarvan de 7 jongen dien dag net uitliepen. Het nest bevatte nog 3 onuitgekomen afgestorven eieren, zoodat, een broedtijd van 29 dagen en het dagelijks leggen van een ei (Niet hammer) aannemende, het eerste ei gelegd zou zijn op 17 April. Dit komt zoowat overeen met hetgeen van Oort beschreef: legsel voltallig in begin Mei, doch is 18—19 dagen vroeger dan Niet hammer en het Pract. Handb. opgeven: vanaf half Mei; evenzoo vergeleken met de data afkomstig van „de Beer”.

(J. C. Koch).

Deze waarneming stemt geheel overeen met mijne aantekeningen. (de V.).

Boven den grond broedende fazant, *Phasianus colchicus* L.

Op 8 Mei 1938 troffen wij onder Vianen een broedend fazant ♀ aan, dat op den kop van een knotwilg $\pm$ 3 m boven den grond broedde. Geen van ons gezelschap, den jachttopziener incluis, had zulks tevoren ooit gezien. (J. C. Koch en K. Waldeck).

Dergelijke „hooggeplaatste” nesten komen meer voor. Doorgaans, als het bovenvermelde, op knotwilgen of elzen- en esschenstoven, maar ook in oude nesten van andere vogels (Hartert, p. 1979; Pract. Handb., vol. II, p. 874). Het laatste spreekt zelfs van „in a tree up to 30 feet from ground”. (de V.).

Een merkwaardige plaats voor een ei van de patrijs, *P. p. perdix* (L.)

Op 27 Mei 1938 vonden wij op de schorren langs de Oosterschelde ten zuiden van Kamperland (Noord-Beveland), in een met gras begroeid kuiltje, een volkomen versch ei van de gewone patrijs, dat daar blijkbaar kort te voren, waarschijnlijk door een in legnood verkeerend ♀ was gedeponceerd, want het was nog niet door een van de talrijke maraudeerende kok- en zilvermeeuwen ontdekt. (de V.).

Leeuwarden, November 1938.

Korte Mededeelingen

Het voedsel van den zeearend, *Haliaeetus a. albicilla* (L.), in het winterkwartier.

Van den zeearend, die reeds ettelijke jaren in herfst en winter op het Nationale Park „De Hoge Veluwe” vertoeft, hebben Jb van de Peppelen ondergeteekende eind Januari en begin Februari 1938 een aantal braakproppen onder een der slaapboomen verzameld, waarvan er zeventien op den inhoud werden gedetermineerd door Dr H. N. Kluyver, ornitholoog bij den Plantenziektenkundigen Dienst te Wageningen. Deze berichtte ons, dat de proppen vrijwel geheel uit konijnenhaar bleken te bestaan. Daartusschen bevonden zich wat beensplinters, die volkomen onherkenbaar waren, enkele gave pooten van meerkoet en tamme duif, een aantal nagels, wat hertenhaar en vogelveren. Met het nog slechts schaarsche vergelijkingsmateriaal der collectie van den Plantenziektenkundigen Dienst konden de zeer fragmentarische resten niet op naam worden gebracht en ook in het Rijks Museum voor Natuurlijke Historie te Leiden gelukte dit den onderzoeker slechts ten deele.

Het bevreemdt mij niet, dat het konijn als hoofdvoedsel van den arend aangetroffen werd. Deze diersoort komt op de „Hoge Veluwe” en aangrenzende gebieden in grooten getale voor, ondanks de zeer intensieve jacht in de najaars- en wintermaanden. Menig stuk, dat wordt aangeschoten en niet gevonden, moge de zeearend opruimen, terwijl ongetwijfeld ook vele konijnen den vogel ten prooi vallen. Het hertenhaar zal waar-